

УДК 330.322:336.71

*С.В. Леонов, канд. екон. наук, проф. кафедри менеджменту
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”*

МІСЦЕ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В МЕХАНІЗМІ РОЗШИРЕНОГО ВІДТВОРЕННЯ

У статті визначено сутність інвестиційного потенціалу банківської системи, а також напрямки його впливу на економічне зростання, виокремлено його роль та місце на окремих стадіях процесу розширеного відтворення, систематизовано фактори, які обумовлюють його провідне місце в механізмі забезпечення економіки інвестиційними ресурсами, а відповідно – і в механізмі розширеного відтворення.

Ключові слова: інвестиційний потенціал, банківська система, розширене відтворення, економічне зростання.

Постановка проблеми. Інвестиційні процеси є одним із ключових факторів, що визначають динаміку капіталу в економіці, темпи й характер економічного зростання, ефективність функціонування механізму розширеного відтворення. На жаль, динаміка інвестиційних процесів в Україні значною мірою піддається впливу процесів, пов'язаних з особливостями трансформаційного періоду: відсутністю дієвих інститутів ринкової економіки, специфікою відносин власності, відсутністю чіткого розуміння характеру інвестиційної діяльності, а також рядом інших факторів, що перешкоджають розробці й реалізації адекватної державної політики, поліпшенню загального інвестиційного клімату в країні й формуванню довгострокових інвестиційних стратегій самих суб'єктів господарювання.

Протягом останніх років істотно зріс інтерес до дослідження проблем формування і використання інвестиційного потенціалу, причому якщо раніш дана проблема вивчалася в основному на рівні країни, регіону (області), галузі народного господарства, то в останні роки частіше об'єктом дослідження виступає інвестиційний потенціал банків та банківської системи в цілому. З урахуванням системних взаємозв'язків між всіма ланками відтворювального процесу можна стверджувати, що формування та ефективне використання інвестиційного потенціалу банківської системи сприяє розвитку продуктивних сил, економічних відносин, зростанню обсягів ВВП, підвищенню стійкості, надійності та інвестиційної привабливості країни для іноземних інвесторів, зростанню її конкурентоспроможності на світовому ринку. Тому виокремлення місця інвестиційного потенціалу банківської системи в механізмі розширеного відтворення набуває надзвичайної актуальності в перехідний період розвитку економіки.

Аналіз останніх публікацій. На сьогоднішній день існує цілий ряд теорій, які намагаються пояснити вплив діяльності банків на економічне зростання. Зокрема, можна виділити дослідження провідних вітчизняних та закордонних науковців: Ф. Алена, П. Арестіса, Г. Дугласа, П. Деметриадеса, М. Квинтина, Р. Левіна, К. Люінтела, Дж.Р. Моргана, Р.Мертонна, Я. Міркіна, А. Рота, Г.Дж. Шиназі, О. Барановського, В. Гейця, А. Єпіфанова, В. Корнеєва, Б. Луціва, А. Мороза, М. Савлука, І. Сала, А. Пересади та інших.

Невирішені раніше частини проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень щодо ролі та місця банків у процесі фінансування інвестиційних перетворень, на сьогодні нерозкритою в науковій літературі залишається сутність категорії “інвестиційний потенціал банківської системи”; подальшого розвитку потребує комплекс питань, пов'язаних з визначенням його функцій та місця в механізмі суспільного відтворення, принципів формування та використання, його особливостей з точки зору системного підходу, розробка та впровадження ефективного механізму оцінки.

Мета статті полягає у визначенні ролі та місця інвестиційного потенціалу банківської системи в механізмі розширеного відтворення.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до усталеного розуміння *суспільне відтворення* являє собою процес суспільного виробництва, взятий не як одноразовий акт, а в постійному повторенні та відновленні – як безперервний ланцюг взаємопов'язаних актів щорічного створення суспільного продукту [1]. У різних наукових школах

основними складовими суспільного відтворення вважають: відтворення сукупного суспільного продукту, робочої сили, виробничих відносин, природних ресурсів [2]; або відтворення засобів виробництва, інформації, форм та методів організації праці [3].

Розширене відтворення передбачає зростання виробленого в країні ВВП, а також поліпшення якості його складових [4]. Виходячи з цього, можна стверджувати, що головною метою суспільного відтворення є задоволення потреб суспільства в економічних благах, що перетворює виробництво матеріальних та нематеріальних благ у центральний елемент відтворення.

Економічне зростання являє собою процес збільшення реального та потенційного ВВП, зміцнення економіки країни, що відбувається в результаті нагромадження в розширеному масштабі [5]. Існує ряд факторів та умов, що стимулюють економічне зростання, серед яких в останні роки все частіше виділяють ефективність функціонування банківської системи та її місце в механізмі суспільного відтворення.

Інвестиційний потенціал банківської системи пропонується розуміти як організовану сукупність наявних в банківській системі інвестиційних ресурсів, яка перебуває у системній єдності, зумовлених ними можливостей банківської системи щодо мобілізації на визначеному часовому проміжку внутрішніх та зовнішніх інвестиційних ресурсів для реалізації стратегічних та тактичних цілей стимулювання економічного зростання, а також готовності економічної системи до сприйняття інвестицій, адекватного реагування на них.

Сутність інвестиційного потенціалу банківської системи має двоякий характер: з одного боку, він характеризує систему економічних відносин, які виникають з приводу використання банківською системою тих інвестиційних ресурсів, які через неї проходять, а з іншого боку – одним із джерел розширеного відтворення. Саме банківська система відіграє провідну роль в накопиченні інвестицій і їх перерозподілі між галузями, в залученні засобів реальних і потенційних інвесторів. У свою чергу, інвестиційна діяльність банків значною мірою визначає економічну стабільність в країні, можливість реалізації інтересів соціальних груп, рівень і якість життя.

На нашу думку, **вплив інвестиційного потенціалу банківської системи на економічне зростання є двонаправленим:**

- з одного боку, зростання інвестиційного потенціалу банківської системи стимулює процеси розширеного відтворення та фактично стимулює економічне зростання. Окрім мобілізації вільних грошових коштів, наявних в економіці, та формування попиту на інвестиційні ресурси, банки формують ефективні стимули до їх накопичення (ціна грошових коштів, законодавчі гарантії, захист вкладників від можливих втрат при банкрутстві банку тощо), що дозволяє підтримувати необхідний рівень інвестиційного потенціалу в майбутньому;
- з іншого боку, наявний стан відтворювальних процесів в економіці та наявні темпи економічного зростання суттєво впливають на інвестиційний потенціал банківських установ та визначають їх роль та місце в суспільних економічних процесах. Інвестиційний потенціал банківської системи визначається рівнем акумуляції коштів, від яких залежить ефективність процесу нагромадження капіталу у механізмі суспільного відтворення, тобто рівнем заощаджень.

Банківська система має чітко визначені функції у суспільному відтворенні, які обумовлені виконанням нею трансформаційної та емісійної функцій, **взаємозв'язок яких дозволяє їй нарощувати свій інвестиційний потенціал**. Здійснюючи акумуляцію коштів, їх розміщення, розрахунково-касове обслуговування учасників відтворювальних процесів, банківська система тим самим забезпечує перерозподіл та управління грошовими потоками системи суспільного відтворення (рис. 1).

Як зазначається в роботі [6], всі види діяльності банків ґрунтуються на базових операціях, що становлять основу грошово-кредитного забезпечення потреб учасників суспільного відтворення.

Основне призначення банків як учасників суспільного відтворення – забезпечувати безперервність і розширений характер суспільного та індивідуального відтворення, що перетворює банки у важливий фактор економічного зростання країни.

Через надзвичайно важливе функціональне призначення банківської системи як учасника суспільного відтворення її інвестиційний потенціал суттєво впливає на перебіг усіх стадій суспільного відтворення, а саме: реалізуючи трансформаційну та емісійну функції, банківські інститути здатні забезпечувати безперебійність і розширений характер суспільного (на макрорівні) та індивідуального (на мікрорівні) відтворення.

Коментуючи рис. 1, зазначимо, що функціями інвестиційного потенціалу банківської системи в процесі суспільного відтворення є трансформація грошових потоків, що здійснюється через акумуляцію, розміщення коштів, посередництво в платежах, та емісія платіжних коштів, що у своїй сукупності через забезпечення безперебійності та розширеного характеру суспільного відтворення сприяє економічному зростанню суспільства.

Серед вітчизняних та закордонних науковців немає єдиної думки стосовно того, яке місце займає банківська система в процесі кругообігу суспільного капіталу в економіці. Еволюція наукових підходів до визначення ролі банківської системи в механізмі суспільного відтворення характеризується переходом від трактування її як інструмента збільшення грошової маси й прискорення товарообігу до розуміння її як одного з найважливіших факторів забезпечення стабільного економічного зростання.

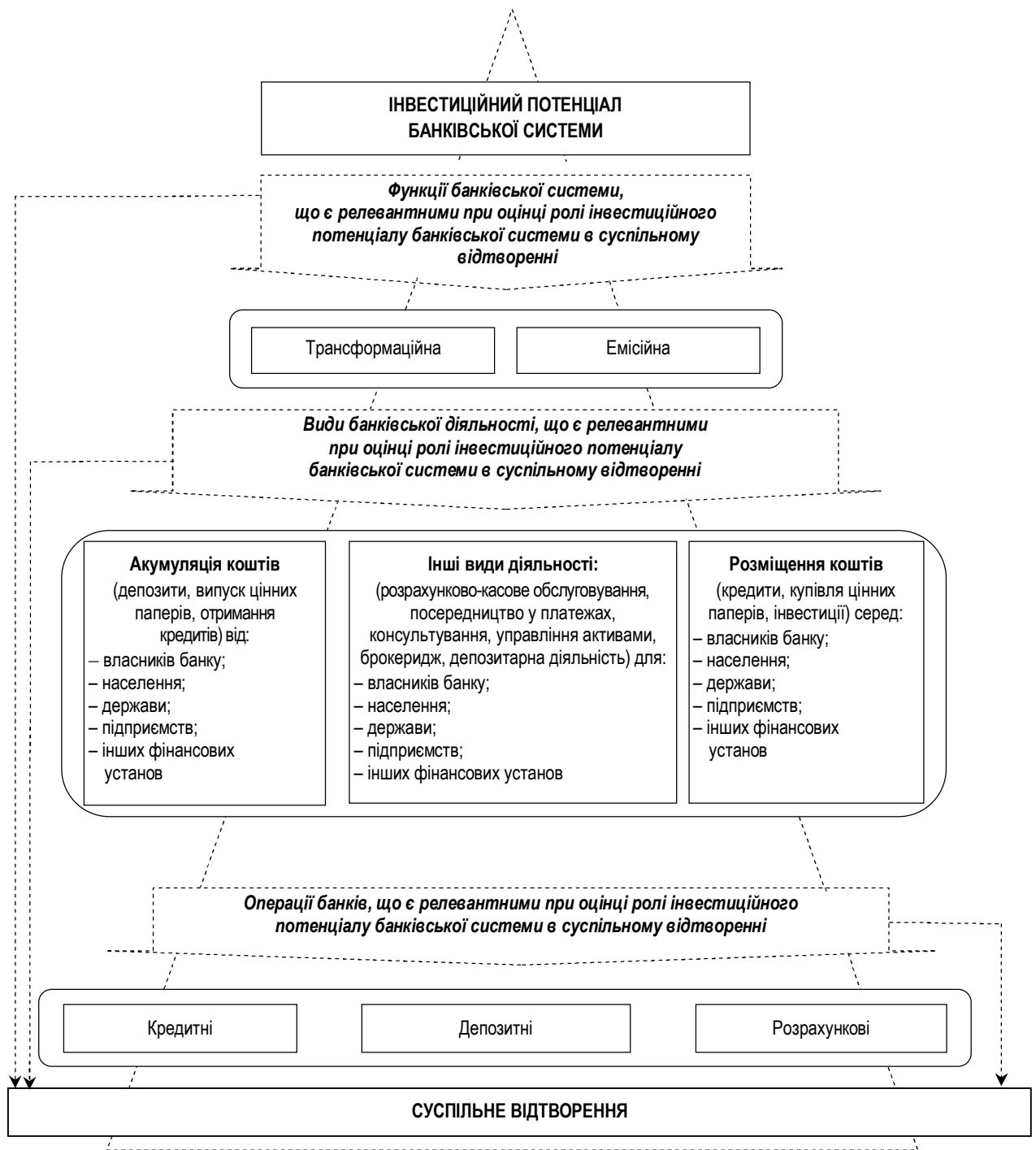
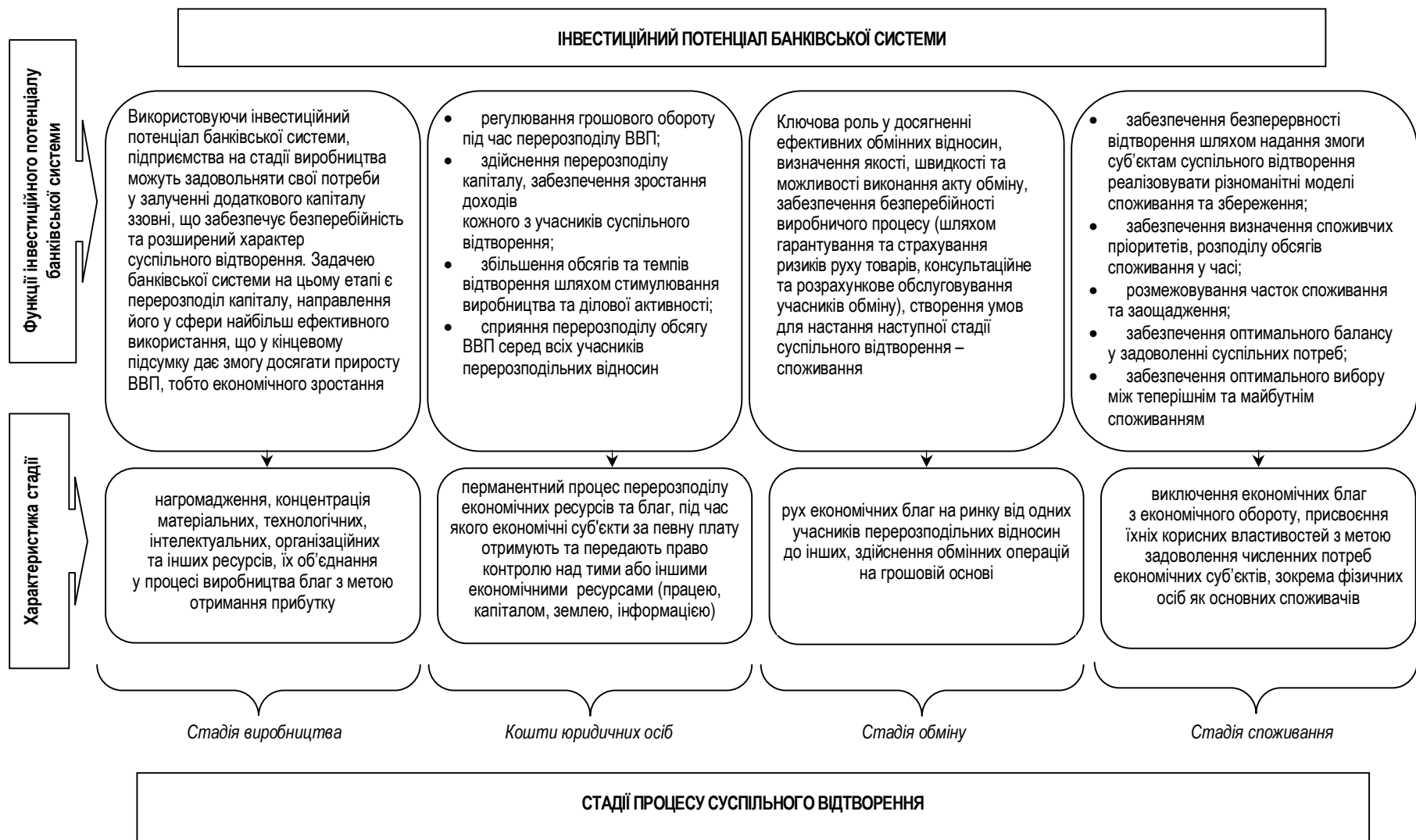

Рис. 1. Ієрархічно-декомпозиційна піраміда визначення функціонального навантаження інвестиційного потенціалу банківської системи в суспільному відтворенні

Довгий час поширеною була думка, згідно з якою банківська система виконувала суто посередницьку функцію в процесі розширеного відтворення [7]. У той же час, на нашу думку, зведення ролі банківської системи в механізмі суспільного відтворення до чистого посередництва є помилковим. Ми вважаємо, що вона займає в ньому одне з провідних місць, а роль інвестиційного потенціалу банківської системи на окремих стадіях процесу розширеного відтворення є визначальною.

Сьогодні в економічній науці усталеною є думка, що процес відтворення сукупного суспільного продукту відбувається за чотирма такими стадіями: виробництво, розподіл, обмін і споживання [2]. Банківська система є активним учасником суспільного відтворення на всіх його стадіях та в усіх проявах (видах економічних відносин), що наочно демонструє рис. 2.

Рис. 2. Функції інвестиційного потенціалу банківської системи на кожній стадії суспільного відтворення

На нашу думку, провідна роль інвестиційного потенціалу банківської системи в механізмі суспільного відтворення обумовлена насамперед тим, що саме банківська система мобілізує заощадження суспільства, формує і розподіляє інвестиційний капітал та може забезпечувати фінансово-кредитну підтримку всього циклу ділової активності. Принциповим у контексті дослідження цієї проблематики є той факт, що можливості формування інвестиційного потенціалу банківської системи пов'язані зі структурними змінами в економіці, а реалізація цього потенціалу безпосередньо впливає на розмір норми нагромадження і рівень інвестиційної привабливості національної економіки. Високий рівень інвестиційного потенціалу банківської системи закладає основу для модернізації економіки та забезпечення її макроекономічної збалансованості.

Провідне місце інвестиційного потенціалу банківської системи в механізмі забезпечення економіки інвестиційними ресурсами, а відповідно – і в механізмі розширеного відтворення, обумовлено тим, що розмір, напрямки формування та використання інвестиційного потенціалу банківської системи впливають на:

- забезпеченість економіки інвестиційними ресурсами, наприклад, шляхом впливу на розмір грошової маси в обігу (опосередковано);
- обсяги трансформації заощаджень у позики;
- темпи ділової активності в суспільстві, обумовлює вичерпання потенціалу дохідності тих або інших сфер інвестування капіталу (опосередковано);
- формування імпульсів зміни норми відсотка монетарного характеру;
- кінцеві характеристики частини заощаджень, що формує пропозицію інвестиційних ресурсів;
- формування структури фінансового (інвестиційного) ринку, тобто на співвідношення його фондового та кредитного сегментів;
- рівень конкуренції на фінансовому (інвестиційному) ринку, спонукає небанківські фінансові установи до активізації зусиль, підвищення ефективності застосовуваних ними механізмів інвестування;
- обсяги цільової участі держави у фінансуванні окремих напрямків господарської діяльності;
- формування необхідних та достатніх умов для руху капіталу, фактично опосередковуючи його, що призводить до збільшення або сповільнення швидкості переливу капіталу у ті чи інші сфери господарювання. Саме мобільність кредитних коштів надає величині їхньої ринкової вартості функцію індикатора ділової кон'юнктури;
- загальні тенденції перерозподілу суспільного доходу, перерозподіл інвестиційних ресурсів між галузями національного господарства;
- нагромадження інвестицій, обсяги залучення коштів реальних і потенційних інвесторів;
- формування реального попиту на інвестиційні ресурси в економіці, виходячи з тієї частини реалізованих за рахунок банківських коштів інвестиційних заходів, для якої гранична ефективність капіталу перевищує ринкову норму відсотка;
- збалансованість фінансових ресурсів на всіх стадіях кругообігу інвестиційного капіталу в процесі його простого й розширеного відтворення;
- загальні тенденції та обсяги переходу фінансових ресурсів від кредиторів до позичальників як суб'єктів інвестиційних відносин, що фактично визначає розмір середньої норми прибутку в економіці;
- диференціацію доступу економічних суб'єктів до факторів суспільного виробництва, можливості визначати та корегувати характер економічних відносин, формувати господарський механізм;
- формування й використання фондів грошових ресурсів, підтримку ефективної структури капіталу як з погляду грошово-кредитної політики держави, так і з точки зору форм організації фінансових відносин;
- оптимізацію характеристик пропозиції інвестиційних ресурсів відповідно до динаміки попиту на них;
- часовий горизонт акумуляції та мобілізації розрізнених інвестиційних ресурсів, за рахунок чого інвестиційний потенціал банківської системи впливає на рівень трансакційних витрат на фінансовому (інвестиційному) ринку;

- умови відбору інвестиційних проектів для фінансування, формування та оптимізацію критеріїв такого відбору;
- формування ефективної системи корпоративного контролю в реальному секторі економіки;
- рівень ліквідності активів реального сектора економіки або можливості трансформації (з мінімальними трансакційними витратами) цих активів у середньострокові та довгострокові інвестиційні ресурси;
- стимулювання внутрішньогалузевої (в межах банківської системи) конкуренції за отримання та розміщення інвестиційних ресурсів.

Крім того, слід розуміти, що напрямки формування інвестиційного потенціалу банківської системи передбачають обов'язкове врахування цілого ряду системних (для банківництва та фінансового ринку) ризиків, пов'язаних з формуванням та використанням інвестиційних ресурсів.

Розмір інвестиційного потенціалу банківської системи залежить від технологій трансформації заощаджень в інвестиційні ресурси, виходячи з чого його високий рівень фактично стимулює розвиток банківських технологій, які скорочують зазначені витрати.

Банківська система є відповідальною за здійснення емісії кредитних грошей, тому обсяг інвестиційного потенціалу банківської системи фактично визначає фінансові можливості розвитку реального сектора економіки. Саме через здійснення кредитної емісії грошей банківська система має унікальний канал впливу також і на фінансовий ринок.

Банківська система, крім суто макроекономічної ролі фінансового посередництва, виконує ще цілий ряд затребуваних соціумом функцій, що дозволяє розглядати інвестиційний потенціал банківської системи не тільки з позиції можливостей для накопичення та ефективного використання капіталу, але й з точки зору суспільства, стратегії соціально-економічного розвитку – як механізм сприяння задоволенню потреб членів суспільства в інвестиціях, перетворенню заощаджень й нагромаджень в інвестиції.

Перспективний рівень інвестиційного потенціалу банківської системи визначається потенційним обсягом попиту на інвестиційні ресурси, що фактично залежить від структурних характеристик розширеного відтворення в економіці, зокрема – від співвідношення між необхідними обсягами інвестицій і наявними у суб'єктів господарювання інвестиційними ресурсами.

Вплив інвестиційного потенціалу банківської системи на пропозицію інвестиційних ресурсів в економіці є суттєво більш значущим у порівнянні з аналогічним впливом з боку інвестиційного потенціалу фондового ринку, причина чого полягає не тільки в здатності банківської системи нарощувати пропозицію грошей понад наявні ресурси, а й в тому, що банківська система монополює визначення усіх значущих характеристик цієї пропозиції.

Список літератури

1. Основи економічної теорії [Текст] : навчальний посібник / ред. П. В. Круша, С. О. Тульчинської. – К. : Каравела, 2008. – 448 с.
2. Основи економічної теорії [Текст] : підручник / ред. Ю. В. Ніколенка. – К. : ЦУЛ, 2003. – 540 с.
3. Економічна теорія: Політекономія [Текст] : підручник / ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання-Прес, 2006. – 615 с.
4. Оганян, Г. А. Політична економія [Текст] : навч. посіб. / [Г. А. Оганян, В. О. Паламарчук, А. П. Румянцев та ін.] / ред. Г. А. Оганяна. – К. : МАУП, 2003. – 520 с.
5. Levine, R. Finance and Growth: Theory, Evidence, and Mechanisms [Text] / R. Levine. – University of Minnesota and NBER, 2003. – 106 p.
6. Гиг, Дж. Прикладная общая теория систем [Текст] : в 2 кн. / Дж. Ван Гиг ; пер. с англ. – М. : Мир, 1981. – Кн. 2. – 731 с.
7. Кононенко, В. А. Банк как посредник на рынке инвестиций (Реализация в трансформационной экономике) [Текст] : дисс... канд. экон. наук: 08.00.10 / Кононенко Виктор Александрович. – Санкт-Петербург, 2004. – 227 с.

Summary

In the article the essence of banking system investment potential is highlighted, defined directions of its influence on economic growth, segregated its role and position on some steps of

advanced restoration process, systemized factors cause its main position either in economic maintain mechanism with investment resources, or mechanism of advanced restoration.
Отримано 23.08.2009